

OBSERVAȚII ASUPRA LOCUȚIUNILOR ADVERBIALE DE TIPUL: *LA NIMEREALĂ, DIN GREȘEALĂ, LA REPEZEALĂ*

„...orice limbă, fie ea cât de incultă, are expresiunile sale particulare
și ingenioase cari ar fi intraductibile în limba cea mai cultă.”
(Lazăr Șăineanu)

REMARQUES SUR DES LOCUTIONS ADVERBIALES QUI CONTIENNENT
LE SUFFIXE *-EALĂ*: *LA NIMEREALĂ* ‘AU HASARD, AU PETIT
BONHEUR’, *DIN GREȘEALĂ* ‘PAR ERREUR, PAR MÉGARDE’,
LA REPEZEALĂ ‘À LA HÂTE, À LA SAUVETTE, À LA VA-VITE’

(Résumé)

Dans son intervention, l’auteur se propose de surprendre la manière dont certaines locutions adverbiales caractéristiques de la langue parlée se constituent, en particulier de nos jours. Même si, au commencement, celles-ci ne sont attestées que sporadiquement, avec le temps, elles se sont généralisées. Il semble que leur origine doive être recherchée surtout dans les parlers du sud, à partir desquels elles se sont ultérieurement répandues dans les autres régions et dans la langue littéraire. À l’appui de cette hypothèse, il faut mentionner le fait que le suffixe *-eală* connaît une large diffusion dans le sud du territoire linguistique daco-roumain. Quant à la préposition qui accompagne le nom, afin de former une locution, elle a assez souvent une valeur modale.

De même, l’auteur tente de réaliser un inventaire quasi-complet qui puisse l’aider à une délimitation adéquate des faits de langue. Dans sa démarche, il valorise des données offertes par les ouvrages lexicographiques, ainsi que par l’Internet.

L’analyse de ce type d’unités phraséologiques permettra ainsi l’identification d’un sous-type, souvent inclus dans le mélange hétéroclite de la classe généreuse des locutions constituées d’une préposition et d’un nom.

Cuvinte-cheie: adverb, locuțiuni adverbiale, clasificare, dinamică, diacronie, sincronie, analogie, variație frazeologică.

Mots-clés: adverbe, locutions adverbiales, classification, dynamique, diachronie, synchronie, analogie, variation phraséologique.

0. Lărgirea ariei de investigare și noile tendințe în interpretarea faptelor de limbă diacronice ori sincronice au făcut ca, în anii din urmă, studiul locuțiunilor să reîntre în atenția specialiștilor (Colțun 2000, Căpățână 2000, Groza 2005, Scherf 2006, Cernea 2009, Munteanu 2013), care au încercat să circumscrie cât mai bine inventarul frazeologic românesc, detașându-se, într-un anumit fel, de clasificările generalizatoare anterior realizate (Ioanițescu 1956, Dimitrescu 1958, Nica 1963, 1967, Bulgăr 1960, 1971, Dragomirescu 1961, 1963, 1964, Boroianu 1974, Hristea 1994), care nu dădeau seamă decât parțial de modul de structurare ori de multitudinea semnificațiilor.

1. Chiar dacă analiza unui număr mare de unități frazeologice românești este, cu certitudine, interesantă și profitabilă în perspectivă lingvistică, în studiul de față ne vom opri doar asupra locuțiunilor adverbiale românești, al căror număr și a căror complexitate se apropie de clasa locuțiunilor verbale (Dimitrescu 1958), care sunt, de departe, cel mai bine reprezentate în limba română.

1.1. În veacul trecut, locuțiunile adverbiale românești au fost și ele studiate îndeaproape, iar o primă abordare, în afara discuțiilor punctuale prezente în diverse lucrări de gramatică, o datorăm lui Gh. N. Dragomirescu care, după realizarea unui inventar sumar și prin elaborarea unor principii de identificare a locuțiunilor adverbiale, observă că acestea „*reprezintă, în genere, expresii perifrastice ale adverbului, adică expresii analitice ale ideii adverbiale*” (1961: 67).

De asemenea, am reținut și opinia Ceciliei Căpățână, care consideră că „*trăsătura fundamentală a locuțiunilor adverbiale o reprezintă fuziunea semantică a elementelor alcătuitoare într-un tipar sintactic invariabil, determinarea contextuală, iar trăsăturile particulare sunt: posibilitatea redusă de disociere [...], ordinea fixă a elementelor, gradul diferit de sudură a elementelor*” (2000: 106).

La rândul său, Gabriela Pană Dindelegan susține că locuțiunea adverbială trebuie înțeleasă ca un „*grup fix de cuvinte care apare cu semnificația globală a unui adverb, iar, sintactic, satisface contextele proprii adverbului și funcțiile acestuia*” (2001: 29).

În paginile GALR I, locuțiunile adverbiale sunt definite din punct de vedere structural, precizându-se că „*sunt formate din două sau mai multe cuvinte constituite în grupări unitare sintactic, echivalente cu un adverb, [iar],*

spre deosebire de alte tipuri de locuțiuni (verbale, prepoziționale), la care participă obligatoriu un component reprezentând partea de vorbire respectivă, adverbul nu constituie o componentă necesară în cazul locuțiunilor adverbiale.” (2008: 590)

1.1.1. Prin urmare, din aceste câteva încercări delimitative, rezultă că definirea locuțiunilor adverbiale s-a făcut ținându-se cont, în general, de elementele alcătuitoare și de echivalarea lor cu un adverb, în parte modal, dar nu în mod absolut. În legătură cu structura unităților frazeologice adverbiale, acestea se situează sub semnul unei eterogenități, pe care lingviștii au încercat să o reducă la anumite tipuri, care să permită o mai judicioasă interpretare.

1.2. În acest sens, pentru o circumscriere adecvată, am reținut tipologia propusă de către autorii GALR I (2008: 590), care identifică două tipuri majore, și anume cel cu structură simplă și cel cu structură complexă, la care se adaugă așa-numitele grupări locuționale, în a căror clasificare a fost avut în vedere caracterul lor fix.

1.2.1. Locuțiunile adverbiale simple sunt alcătuite, în principal, dintr-o prepoziție și o parte de vorbire (substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb):

- prepoziție/ prepoziții + substantiv: *în spate, de-a dura, pe de rost, fără veste, de pildă, în fine, ab initio* (majoritatea s-au creat pe tărâm românesc, iar altele au fost împrumutate sau preluate *tale quale*);
- prepoziție + adjectiv: *pe bune, pe scurt, pe larg, din plin*;
- prepoziție + verb la participiu/ supin: *pe încercate, din auzite, pe nimerite, pe verificate*.

1.2.2. Locuțiunile adverbiale complexe sunt, în general, compuse din minimum trei elemente constitutive, dintre care unul are rol relațional: *nas în nas, cât de cât, puțin câte puțin, așa și așa, de voie, de nevoie, cu câr, cu mâr, una peste alta*; de asemenea, din această categorie, fac parte și locuțiunile obținute prin simpla asociere a termenilor: *mai ales, nici gând, fără doar și poate, când cum*.

1.2.3. La aceste două subtipuri, se adaugă și grupările locuționale cu structură și semantism unitar (*nici în ruptul capului, la lăsarea serii, la paștele cailor, la vara cailor, la tot pasul*), care sunt destul de numeroase și care, uneori, au structură propozițională (*cât ai bate din palme, cât îl ține gura, cât ai zice pește, când se crapă de ziuă, cât (e) negru sub unghie, când ție lumea mai dragă, unde a înțărcat dracul iapa, de când nemții cu coadă*), valoarea lor rămânând însă adverbială, cu funcție intrapropozițională, iar rolul relatemului este anulat, adică nu generează funcție interpropozițională, ci doar anticipă semnificația globală a unității frazeologice: modală, cantitativă, temporală ori locală.

1.3. Dintre tipurile de locuțiuni adverbiale simple descrise *supra*, ne vom opri asupra primului (prepoziție + substantiv), care este, de departe, cel mai bine reprezentat în limba română și care cunoaște un inventar bogat și, implicit, diversificat (Căpățână 2000, Colțun 2000, Chircu-Buftea 2011).

2. Din aceeași categorie, fac parte și locuțiunile adverbiale alcătuite dintr-o prepoziție (simplă sau compusă) și un substantiv derivat cu ajutorul sufixului *-eală* (var. *-ială*, *-ală*).¹ Numărul acestora este important și putem considera că avem a face cu o adevărată clasă de locuțiuni adverbiale, care n-a fost îndeajuns studiată și care, la rândul ei, cunoaște mai multe subtipuri, ale căror semnificații sunt determinate, în general, de sensul prepoziției², care poate fi: modal (*de* sau *la*: *de mântuială*, *la iveală*), instrumental (*cu*: *cu rânduială*), privativ (*fără* ± *de*: *fără (de) îndoială*), cauzal (*din*: *din nimereală*) ori intențional (*la*: *la plesneală*) în funcție de context, deoarece, așa cum se subliniază în GALR I, deseori „prepozițiile au un sens intrinsec, comun majorității sensurilor contextuale ale unei prepoziții, și unul sau mai multe sensuri dependente de context” (2008: 624).

2.1.1. Parcurgerea vechilor noastre scrieri muntenești sau cu strat de limbă muntenesc a permis identificarea unor locuțiuni adverbiale pe care le analizăm în studiul nostru:

(1) „...că leagea amu **den tocmeală** slugă are pre frica, iară frica **den tocmeală** judecătoriu are leagea” (C, EV, 16, p. 25).

(2) „Dumnezăul iezbândirilor, Domnul,/ Dumnezăul iezbândirilor, omul/ Au smerit și foarte **cu îndrăzneală**/ Au stătut în noroade **la ivală**” (TC, P, ps. 93, 1-4, p. 327).

(3) „Iar, biruindu-să Megaclii, chiema **cu tocmală** pre Pisistrat ca să ia fata...” (H, 60, p. 24)

(4) „...nu lasă nice o pecete, pentru care lucru încă **fără opreală** să înmulțasc” (ÎS, p.58).

2.1.2. Cu timpul, însă, locuțiunile adverbiale se întâlnesc, în număr mare, și la scriitorii moldoveni, ceea ce sugerează o lărgire a ariei de întrebuintare, dar și apariția frecventă în texte originale:

(5) „...precum fietecarea la locul sau înainte **la privală** vă va ieși.” (DC, H, 24r, p. 35)

¹ Pentru mai multe detalii privitoare la acest sufix, a se vedea studiul nostru (Chircu 2012) și bibliografia aferentă acestuia.

² Pentru valorile prepozițiilor, vezi și studiul Fulviei Ciobanu (1961: 43-66).

(6) „...cum îndată să afla oamini lui Iordache vornicul la curte cum acel agă și cum așe **cu îndrăzneală** au intrat și în casa cea mare... (NC, S, I, p. 353)”

(7) „...și i-ar fi fost mai **cu ticneală**, știind că-i om mare de la ușa împărătiască...” (NC, S, I, p. 402)

(8) „...pre cei ce **fără tocmeală** trăesc să-i povățuiască spre îndireptarea vieții lor.” (PM, MO, I, 4-5, p.191)

(9) „Luând dar Bichirschii răspunsurile acelea, s-au întorsu iară înapoi **cu sârguială** și trecând în Moldova...” (Pseudo-Amiras, 274v, p. 87)

(10) „...iar el aice își luă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Anița, fiitoare, de o purta **în vedeață** între toată boierimea.” (IN, L, p. 166)

(11) „...și pînă a strînge Jalcovschii oștile au eșit tatarii cu mare plian din Țara Leșască, **făr-de nicio zminteață**.” (AU, CP I, f. 391, p. 347)

(12) „...ce toată nevoița și truda **fără amăgeală** giuruindu-le, îndată alor săi au poruncit să fie într-arme gata.” (DC, H, II, 482, p.115)

(13) „...ca să mergi acolo, suferă **făr de cîrteală** toate aceli ce ți să va întîmpla.” (CE, 87, p.167)

(14) „Iară acmu, iată, presupusurile mele **la adevereală** și vicleșugurile **la ivală** au ieșit...” (DC, II, f. 232, p. 295)

2.1.3. În textele ardelenesti, numărul derivatelor în **-eală** este redus, situație care explică absența acestui tip de locuțiuni. De pildă, în *Noul Testament de la Bălgrad*, există doar șase derivate, ale căror ocurențe sunt reduse (**sminteață** – 3, **usteneală** – 8, **miroseală** – 2, **tocmeală** – 1, **fierbințeală** – 1, **clipeală** – 1), ultimul intrând în componența singurei locuțiuni, care nu urmează însă tiparul nostru, ci cel al grupărilor locuționale (**în clipeala ochiului**)³.

3. Parcurgând cu atenție principalele noastre dicționare frazeologice și/sau explicative (DELR, DEL, DLR, MDER, DEX, DEXI, DELSLR, MDA, DFLR, DELLR), am constatat că numărul locuțiunilor discutate în comunicarea noastră este mult mai mare decât am anticipat, ceea ce reclamat realizarea unui inventar cât mai cuprinzător.

³ În *Palia de la Orăștie* am întâlnit șase derivate: **cheltuială**, **micuială**, **usebeală**, **tocmeală**, **turbureală** și **peteală**.

3.1. Prin urmare, pentru o mai bună înțelegere a faptelor de limbă, am grupat unitățile frazeologice în funcție de prepoziția care intră în componența lor, având, inițial, din punct de vedere sintactic, rol de centru (GALR I 2008: 607):

- *cu bizuială* ‘cu îndrăzneală’, *cu cheltuială* ‘scump’, *cu chibzuială*, *cu chiteală* ‘cu socoteală, cu chibzuintă’, *cu iuțală* ‘repede’, *cu îndoială* ‘ezitând’, *cu îndrăzneală*, *cu neorânduială* ‘în dezordine’, *cu nimereală* ‘adecvat, potrivit’, *cu orânduială* ‘în mod organizat’, *cu osteneală*, *cu rânduială*, *cu sfială*, *cu socoteală*, *cu ticneală* ‘în pace, cu mulțumire’;
- *din amăgială* ‘amăgindu-se’, *din greșeală*, *din nimereală*, *din obișnuială*, *din tocmeală* ‘din fire, de la natură’;
- *fără amăgeală*, *fără bântuială* ‘în voie’, *fără de cârteală*, *fără crâcneală* ‘fără împotrivire’, *fără greșeală*, *fără (de) îndoială* ‘nechibzuit, necugetat’, *fără ocoleală* ‘direct’, *fără de osteneală* ‘neobosit’, *fără (de) pesteală* ‘imediat, îndată’, *fără (de) orânduială* ‘neîntemeiat’, *fără pripeală* ‘pe îndelete, fără grabă’, *fără rânduială* ‘în dezordine’, *fără (de) sfială*⁴, *fără (de) sminteală* ‘negreșit’, *fără socoteală*, *fără șovăială*, *fără (de) tăgăduială* ‘în mod sigur, incontestabil’, *fără tocmeală*;
- *la brodeală*, *la îndoială*, *la înghesuială*, *la învălmășeală*, *la loveală* ‘potrivit’, *la nimereală*, *la osteneală*, *la plesneală*, *la potriveală*, *la prosteală* ‘prostindu-se’, *la repezeală*, *la socoteală*, *la strâmtoreală*, *la tăvăleală*, *la vedeală*, *la zmineală*;
- *de mântuială*, *de porunceală*, *de prisoseală* ‘din belșug, din plin, de prisos’;
- *în trăncăneală* ‘la trap’, *în clipeală* ‘imediat, numaidecât’;
- *într-o clipeală*, *într-o socoteală* ‘la fel, întocmai, identic’;
- *pe opinteală* ‘din răspuțeri’, *pe osteneală* ‘ostenindu-se’, *pe porunceală* ‘la porunca cuiva’.

3.2. Din exemplele aduse în discuție, reiese că, în aproape toate locuțiunile, substantivul derivat se combină cu mai multe prepoziții: *cu/la potriveală*, *cu/pe ticneală*, *pe/la porunceală*, *la/în/pe țâcăneală* ‘cu pas sau cu mers ritmic’, ceea ce evidențează, pe de o parte, multitudinea valorilor semantice ale prepozițiilor și, pe de altă parte, menținerea în anumite limite a modelului frazeologic „*fără ca sensul să înregistreze o schimbare esențială sau o alterare a conținutului expresiv, afectiv, acolo unde este cazul*” (Groza 2005: 56).

3.2.1. Adeseori, alăturarea altei prepoziții substantivului în *-eală* poate duce la modificări semantice: *fără (de) orânduială* ‘neîntemeiat’, *cu orânduială* ‘în mod organizat’, *peste orânduială* ‘neîncadrat într-o regulă’, *afară de orânduială* ‘din cale-afară’; *cu rânduială* ‘în ordine’, *fără rânduială* ‘neorganizat’, *afară din rânduială* ‘neobișnuit’, *fără rânduială* ‘exagerat’; *cu îndoială* ‘nesigur’, *fără îndoială* ‘negreșit’, *în îndoială* ‘nesigur’.

⁴ În limba veche, avem și o variație fonetică: *fără siială* (DC, H, 153, p. 169).

3.2.2. Alteori, în cadrul locuțiunilor, apar și determinanți de tip adjectival, care ilustrează fie faptul că procesul de lexicalizare nu s-a încheiat definitiv, fie că se încalcă unele criterii de delimitare, dintre care îl amintim pe cel avansat de către Gh. N. Dragomirescu, care, în studiul său (1961: 68), preciza, la pct. c al grilei, că „*locuțiunea adverbială are o componentă lexicală unică și o structură gramaticală împietrită, deci invariabilă – ca și adverbul – ceea ce însemnează că elementul lexical de bază nu se poate substitui printr-un sinonim, nici nu se poate flexiona, și nici nu mai poate fi urmat de determinanți*”: *fără nicio bânduială* ‘în bună voie, nesupărat de nimeni’, *fără nicio bună rânduială*, *fără bună orânduială* ‘la întâmplare’, *cu multă rânduială*, *cu bună rânduială* ‘ordonat, cum se cuvine’, *fără bună rânduială*, *după toată rânduiala*, *fără nicio rânduială* ‘în dezordine, exagerat’, *cu astă rânduială* ‘în acest mod’, *fără niciun fel de îndoială* ‘în mod sigur’⁵, *fără niciun fel de rânduială* ‘în dezordine, excesiv’, *fără nicio șfială*, *fără nicio socoteală*, *fără nicio șovăială* ‘cu fermitate’, *cu bună tocmeală*:

(15) „*Și fu pornit cam cu pripă aici, în țară, a veni, / Pre toți, cu orânduială plăcută, a stăpâni.*” (ZR, OC, vs. 47-78, p.6)

(16) „...iară mai *cu aleasă socoteală* să află în cap și în inimă...” (PM, MO, I, 28-29, p. 209)

3.2.3. Analiza detaliată a acestora dovedește faptul că unele dintre aceste locuțiuni selectează anumite verbe, ceea ce a făcut ca locuțiunile adverbiale să facă parte, cu timpul, din structura unor expresii sau locuțiuni verbale: *a cădea la învoială*, *a ieși la iveală*, *a pune la îndoială*, *a nu ieși la socoteală*, *a se lua la păruială*, *a se lua la cafteală*, *a pune la socoteală*, *a ține la tăvăleală*, *a sta la tocmeală* etc.

3.2.4. O mai bună circumscriere a acestui tip de locuțiune adverbială se poate face și prin referirea la graiurile muntenești, deoarece, astfel, putem justifica (re)apariția în vorbirea cotidiană, colocvială a unora dintre locuțiunile adverbiale de astăzi, în a căror structură regăsim cele două elemente componente.

3.2.4.1. Astfel, sunt înregistrate, la nivel dialectal, *în bâjbâială* ‘bâjbâind’ (DGDS I 2009: 84), *cu legumeală* ‘în rate, plătind sume mici’ (Lexic. reg. 2 1967: 28), *din plesneală* ‘pe neașteptate, repede, din întâmplare’ (*a veni, a trece pe undeva din plesneală* – Udrescu 1967: 207), *în scuteală* ‘fără a plăti’ (DGDS III 2011: 207), *la vezeală* ‘în văzul lumii’ (Ciașanu, Gl. 1931: 70).

⁵ Încălcarea principiului enunțat ar anula calitatea de modificador al unei alte predicții al locuțiunii *fără îndoială*. Pentru mai multe detalii privitoare la adverbele modalizatoare, vezi GALR I (2008: 599) și GALR II (2008: 703).

4. Raportându-ne la situația din limba română actuală, trebuie să recunoaștem că multe dintre aceste locuțiuni nu mai sunt întrebuințate ori sunt folosite doar regional, însă se pare că cele constituite cu ajutorul prepoziției **la** sunt „*la modă*”⁶ și, la o simplă căutare pe Internet, ne putem da seama de folosirea acestora în limbajul familiar și/sau argotic, ceea ce ilustrează vitalitatea și largile posibilitățile de îmbogățire a clasei, care reușește să-și adauge noi membri.

4.1. De fapt, avem de-a face cu un bun exemplu de analogie frazeologică care, spre deosebire de variația frazeologică, „*nu dă naștere la variante, ci la unități frazeologice noi, asemănătoare ca formă cu altele deja existente în limbă, dar diferite de acestea. În general, este vorba de un tipar frazeologic, mai mult sau mai puțin răspândit care servește ca bază formării altor unități frazeologice*” (Groza 2005: 99).

4.2. Multe dintre locuțiunile adverbiale din limba actuală nu apar și în limba veche, ceea ce sugerează o posibilă dezvoltare ulterioară venită dinspre subdialectul muntean (în special, vorbirea populară), unde substantivele derivate cu sufixul **-eală** au cunoscut și cunosc o răspândire semnificativă, fapt care și explică prezența lor în texte muntenești.

4.2.1. Din această categorie, fac parte expresii precum: **la abureală**⁷, **la aiureală**, **la asuceală**, **la batjocoreală**, **la bășcăleală**, **la bâjbâială**, **la bușeală**, **la ciubucăreală**, **la căciuleală**, **la cârpeală**, **la ciupeală**, **la fereală**, **la glumeală**, **la grăbeală**, **la intimidăleală**, **la iuțeală** ‘repede, cu repeziciune’, **la înghesuială**, **la îngrămădeală**, **la învâlmășeală**, **la mermeleală**⁸, **la miștoceală**, **la miștocăreală**, **la nebuneală**, **la nimereală**, **la potriveală**, **la prosteală**, **la repezeală**, **la șmechereală**, **la tocmeală**, **la tromboneală**, **la trosneală** (**la trăsneală**), **la vedeală**, **la vrăjeală**:

(17) „...Cum acest joc poate muri, m-am gândit cu Advers, să facem o mapă de început mai **la abureală**.” (www.linkmania.ro / 13.09. 2013)

(18) „...mă ! tu crezi că știrile se dau așa, **la aiureală**.” (www.acasatv.ro/ 1.01.2014)

(19) „Deși s-a exprimat, evident, într-un limbaj elevat, gândul trimitea la cocalariei care vorbesc la derută, **la asuceală**.” (jurnalul.ro / 15.09.2013)

⁶ Rodica Zafiu susține că avem de-a face cu o extindere semantică, în cazul prepoziției **la**, „al cărei specific colocvial se manifestă mai ales prin apariția în construcții modale.” (2001: 237) Aceeași remarcă o face și Ioan Milică, care afirmă că „diversitatea semantică a unităților frazeologice din care face parte constituentul **la** subliniază varietatea contextuală a întrebuințării în procesul de comunicare.” (2009 : 217)

⁷ A se vedea și discuțiile Rodicăi Zafiu (2009 : 234-236).

⁸ Pentru discuții privitoare la sensul acestui cuvânt, vezi Zafiu (2013: 9).

- (20) „...că-i dat recent și or făcut-o **la batjocoreală**.” (wclub.ro/ 15.09.2013)
- (21) „...se poate face asta sau zici așa **la bășcăleală**?” (forum.travian.ro/ 15.09.2013)
- (22) „... dacă o secundă nu ai fost atent și ai ratat cuvântul esențial, cerința va avea o rezolvare **la băjbâială** din partea ta.” (eddie.wordpress.com/ 11.08.2013)
- (23) „...un fel de frankenbike...o bicicletă făcută **la cârpeală** cu piese alese (aproape) **la nimereală**.” (bikeblogbucuresti.blogspot.com/ 6.01.2014)
- (24) „... sigur că vi s-au pus condiții. Așa se pun întotdeauna condiții, **la ciupeală**.” (omulintreingersidemon.ro/ 22.09.2013)
- (25) „România a jucat **la ciupeală**, a sperat într-un egal de compromis...” (www.click.ro/ 9.09.2013)
- (26) „Poliția stă la radar **la ciubucăreală** și, în loc să fluidizeze traficul, mai rău îl încurcă.” (www.daciaclub.ro/ 21.09.2013)
- (27) „Bugetul discutat **la fereală**. Presa are acces limitat.” (pesurse.ro / 11.09.2013)
- (28) „...scrie **la glumeală** sau la serios. Oricum scrie cum îți vine.” (radungureanu.blogspot.com/ 31.09.2010)
- (29) „Rochia mea de mireasă făcută **la grăbeală**.” (www.desenatori.ro / ro-ro.facebook.com/ permalink.php / 4.10.2013)
- (30) „...asha **la intimidăală**...” (4.01.2012)
- (31) „...și dacă tot am umblat creanga prin târg, nu se cădea să vin cu mâna goală acasă, așa că am târguit **la iuțeală** câteva casolete de paste.” (www.maitre.ro/ 14.09.2013)
- (32) „Privatizarea CFR Marfă nu trebuie făcută **la înghesuială**.” (www.rfi.ro / 13.09.2013)
- (33) „...mi-e dor de o țigară fumată **la îngrămădeală**, în baia fetelor de la etajul 3.” (www.femeia.ro / 3.10.2010)

- (34) „...sunt atât de multe lucruri de spus, încât nu e greu să te pun într-o ordine a priorității, dar o să scriu așa **la învâlmășeală**...” (vancavlad.blogspot.ro/ 15.09.2013)
- (35) „...decât să-ți faci un tatuaj **la mangleală** mai bine nu îl faci...” (www.extreamcs.ro/ 22.09.2013)
- (36) „...e un drum cât se poate de scurt, mai ales când e vorba de un produs românesc mai mult decât sigur făcut **la mermeleală**.” (www.nabelea.com/ 1.01.2014)
- (37) „...întreb și eu dacă ai pe cineva în familie sau **la miștoceală**, că am văzut multe prin buc. ...” (forum.4tuning.ro/ 14.09.2013)
- (38) „Te duci la interviu și îți ia niște date **la miștocăreală**, după care îți spune să aștepți, că te sună ei.” (www.myjob.ro / 14.09.2013)
- (39) „Îmi place **la nebuneală** !” (trilulilu.ro / 2.10.2010)
- (40) „Consumatorii cumpără **la nimereală**.” (www.ziaruldevrancea.ro / 16.09.2013)
- (41) „Habar n-am ce inductanțe ar folosi băieții ce manufacturează plăcile de bază, am mers **la potriveală**...” (forum.crazypc.ro/ 4.01.2014)
- (42) „...toate furturile se fac **la prosteală**.” (www.gandul.info / 16.09.2013)
- (43) „Prin prostiile pe care le scrie într-un articolăș însăilat **la repezeală** pe cunoscutul site [...], dl. Costi Rogozanu [...] face o foarte bună reclamă Festivalului Dilema Veche.” (Dilema veche, 15-21 august 2013, anul X, nr. 496, p. 24)
- (44) „...mulțumesc pentru răspunsuri și nu m-a supărat nimeni, chiar dacă au fost postate niște răspunsuri așa **la șmechereală**.” (www.automarket.ro/ 15.09.2013)
- (45) „Băi, Valeriu, păi, **pe șmechereală** și cu puțin noroc, pot să am mai mult decât tine în doi ani.” (Dilema veche, 3-9 octombrie 2013, anul X, nr. 503, p. 3)
- (46) „Am auzit pe vremea lui Ceaușescu când eram puștoaică despre cum se duceau romii **la suteală**.” (gossip.pcvirt.com/ 22.09.2013)

(47) „...*mașinile noi, vândute la tocmeală.*” (www.gandul.info/ 15.09.2013)

(48) „*Buzdugan la tromboneală cu vrăjitoarea.*” (www.radiozu.ro / 12.09.2013)

(49) „*Chestia a fost că am făcut configurația rețelei la trosneală.*” (forum.chip.ro / 2.10.2010)

(50) „...*totul e la vedeală în fața celorlalți.*” (bisericaortodoxanisa.net / 2.10.2010)

(51) „...*un clasament și niște statistici făcute la vrăjeală...*” (geocer.ro / 11.09.2013)

4.2.1.1. În unele dintre exemplele de mai sus (21, 24, 30, 34), se observă că locuțiunile adverbiale, atunci când sunt întrebuițate pe lângă adverbul modal *asa*, în postpoziție, au un rol explicativ, lămuritor, așteptat, într-un fel, de cel care încearcă să decodeze mesajul și care îi permite o înțelegere adecvată a acestuia.

5. În anumite cazuri, atât în diacronie, cât și în sincronie, avem, adesea, variații afixale în interiorul locuțiunilor (datorate sufixelor substantivale), care contribuie la dezvoltarea inventarului frazeologic al limbii române, păstrându-se totuși semnificația, ceea ce asigură și o bogăție sinonimică pe care puține limbi o posedă: *fără greș/ fără greșeală, fără (de) tăgadă/ fără (de) tăgăduială, la nebunie/ la nebuneală, la bășcălie/ la bășcăleală, fără ocol / fără ocoleală, cu îndrăznire/ cu îndrăzneală, la mișto/ la miștoceală, cu chibzuință/ cu chibzuială, fără îndoiență/ fără îndoială, din obișnuință/ din obișnuială:*

(52) „...*însă fără nici o îndoiență au purces asupra lui.*” (DC, H, 354bis, p. 28)

(53) „...*nădăjduim fără de îndoială că în veacul cel viitoriu priimind săvârșirea dragostii.*” (PM, MO, III, 70-72, p.328)

(54) „*Alegătorii să nu mai voteze la bășcălie, că se alege praful de această țară...*” (www.petitiononline.com/ 11.01.2014)

(55) „... *și nu mai jucam atent, jucam la bășcăleală...*” (forum.cs16.ro/ 11.01.2014)

6. Analiza frazeologismelor din studiul nostru a permis delimitarea unui subtip de locuțiune, adesea strecurat în generoasa clasă a unităților frazeologice adverbiale, alcătuită dintr-o prepoziție și un substantiv. Faptele de limbă

inventariate au relevat faptul că, în ciuda unui regres al acestor locuțiuni, adesea încărcate de arhaicitate și întrebuițate, astăzi, mai mult din rațiuni stilistice, avem totuși a face cu un tipar care diferă întru câtva de cel de odinioară, în sensul că nu mai permite o combinare prepozițională laxă, ci se limitează la folosirea prepoziției *la* și a unui substantiv în *-eală*, adesea provenit din limbajul familiar, colocvial, ușor argotic, care a reușit să reactiveze un sufix care caracteriza limba veche și graiurile muntenești.

SURSE

- Cantemir, Dimitrie, 1999-2000, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, vol. I-II, București, Editura Minerva. (DC, H)
- Cantemir, Dimitrie, 1973, *Istoria ieroglifică*, ediție ilustrată de Simona Runcan, București, Editura Minerva. (DC, II)
- *** 1988, *Carte[a] lui Epictit (1785)*, text îngrijit de Antonie Plămădeală, în Anton Plămădeală, 1988, *Alte file de calendar de inimă românească*, Sibiu, [s.e.], 1988, p. 130-181. (CE)
- Ciașanu, G. F., 1931, *Glosar de cuvinte dialectale din județul Vâlcea*, București, Imprimeria Națională.
- Corbea, Teodor, 2010, *Psaltirea în versuri*, ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, București, Editura Academiei Române. (TC, P)
- Coresi, 1914, *Carte cu învățătură*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I (*Textul*), București, Atelierele Grafice Socec & Co. (C, EV)
- Costin, Nicolae, 1990, *Scrieri*, în două volume, ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi, Chișinău, Editura Hyperion. (NC, S)
- *** 2013, *Dilema veche*, X, nr. 496, 503 și 515.
- *** 1998, *Învățătură sântă adecă a sântei și dumnezeieștii Liturghii*, tâlcuire de pe limba grecească pe limba rumânească de Ieremia Cacavela dascăl (1697), prefață, tabla numelor și glosar de Arhim. Gamaliil Vaida, notă asupra ediției de Magdalena Georgescu, studiu introductiv de Emilian Popescu, Cozia, Sfânta Mănăstire Cozia. Eparhia Râmnicului. (ÎS)
- *** 2003, *Herodot*, ediție de Nicolae Iorga, București, Editura Artemis. (H)
- Mareș, Lucreția (coord.), 1967, *Lexic regional*, vol. 2, București, Societatea de Științe Filologice. (Lexic. reg. 2)
- Marin, Maria (coord.), 2009-2011, *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I-III, București, Editura Academiei Române. (DGDS)
- Movilă, Petru, 1996, *Mărturisirea ortodoxă*, editată de Niculae M. Popescu, Gheorge I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, Iași, Editura Junimea. (PM, MO)
- Neculce, Ion, 1955, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă. (IN, L)

- *** 1988, *Noul Testament* (1648), ediție de Eva Mârza și Iacob Mârza, Alba-Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române. (NTB)
- *** 1968, *Palia de la Orăștie* (1581-1582). Text – Facsimile – Indice, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Române.
- Pseudo-Amiras, 1975, *Cronica anonimă a Moldovei* (1661-1729), studiu și ediție critică de Dan Simionescu, București, Editura Academiei Române. (Pseudo-Amiras)
- Românul, Zilot (Ștefan Fănuță), 1996, *Opere complete*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indici de Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Minerva. (ZR, OC)
- Udrescu, D., 1967, *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei Române.
- Uricariul, Axinte, 1993-1994, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. I-II, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva (AU, CP) .

DICȚIONARE

- Breban, Vasile et alii, 1969, *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, București, Editura Științifică. (DELR)
- Comșulea, Elena et alii, 2002, *Dicționar de expresii și locuțiuni*, Chișinău, Editura Știința. (DEL)
- ***, 2010, *Dicționarul limbii române*, vol. I-XIX, București, Editura Academiei Române. (DLR)
- Bucă, Marin, 2011, *Marele dicționar de expresii românești*, București, Editura Meteor Press. (MDER)
- ***, 2009, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a 2-a, rev., București, Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX)
- Dima, Eugenia (coord.), 2007, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editurile Arc & Gunivas. (DEXI)
- Mărânduc, Cătălina, 2010, *Dicționar de expresii, locuțiuni și sintagme ale limbii române*, București, Editura Corint. (DELSLR)
- ***, 2001-2003, *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, București, Editura Univers Enciclopedic. (MDA)
- Tomici, Mile, 2009, *Dicționar frazeologic al limbii române*, București, Editura Saeculum Vizual. (DFLR)
- Duda, Gabriela et alii, 1985, *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române*, București, Editura Albatros. (DELLR)

BIBLIOGRAFIE

- Boroianu, Ioana, 1974, „Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unități frazeologice”, *Limbă și literatură*, XVIII, nr. 1-2, p. 25–34; p. 242–247.

- Bulgăr, Gheorghe, 1971, „Despre structura lingvistică și stilistică a locuțiunilor românești”, în Gheorghe Bulgăr, 1971, *Studii de stilistică și limbă literară*, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 243-250.
- Bulgăr, Gh., 1960, „Despre locuțiunile românești de tipul *pe alese, de mînecate, pe nevăzute*”, *Studii și cercetări lingvistice*, XI, nr. 3, p. 396-401.
- Căpățînă, Cecilia, 2000, *Limba română. Locuțiunile*, Craiova, Editura Universitaria.
- Cernea, Maria, 2009, *Unități frazeologice în limba română*, Târgu-Mureș, Editura Kreativ.
- Chircu, Adrian, 2012, „Un sufix ieșit din «*amorțeală*», rom. –*eală*. Repede aruncătură de privire asupra limbii române de azi”, în Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (eds), *Convergențe lingvistice. Lucrările celui de-al IV-lea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 5-6 noiembrie 2010), București, Editura Universității din București, p. 175-182.
- Chircu-Buftea, Adrian, 2011, *Dinamica adverbului românesc. Ieri și azi*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Ciobanu, Fulvia, 1961, „Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele”, în Graur, Al., Jacques Byck (eds), *Studii de gramatică*, III, București, Editura Academiei Române, p. 43 – 66.
- Colțun, Gheorghe, 2000, *Frazeologia limbii române*, Chișinău, Editura Arc.
- Dimitrescu, Florica, 1958, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, Editura Academiei Române.
- Dragomirescu, Gh. N., 1964, „Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile”, *Limbă și literatură*, VIII, p. 391-410.
- Dragomirescu, Gh. N., 1963, „Problema locuțiunilor ca obiect al analizei gramaticale”, *Limba română*, XII, nr. 6, p. 618-625.
- Dragomirescu, Gh. N., 1961, „Locuțiunile adverbiale”, *Limbă și literatură*, V, p. 59-67.
- Groza, Liviu, 2005, *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*, București, Editura Universității din București.
- Guțu-Romalo, Valeria, 2008, *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*), vol. II (*Enunțul*), tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române (GALR I-II).
- Hristea, Theodor, 1994, „Elemente de frazeologie românească”, în Theodor Hristea, 1994, *Probleme de cultivare și de studiere a limbii române contemporane*, București, Academia Universitară Athenaeum, p. 136-144.
- Ioanițescu, Eugen, 1956, „Locuțiunile”, *Limba română*, V, nr. 6, p. 48-54.
- Milică, Ioan, 2009, *Expresivitatea argoului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Munteanu, Cristinel, 2013, *Frazeologie românească. Formare și funcționare*, Iași, Institutul European.
- Nica, Dumitru, 1967, „Locuțiunile pronominale”, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, XVIII, p. 199-203.
- Nica, Dumitru, 1963, „Locuțiunile substantivale în limba română”, *Limba română*, XII, nr. 5, p. 58-70.
- Pană Dindelegan, Gabriela, 2001, „Adverbial, -ă”, în Bidu-Vrănceanu, Angela et alii, 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira.

-
- Scherf, Ioana, 2006, *Expresii frazeologice în limbile germană și română. Studiu contrastiv*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A.
- Șăineanu, Lazăr, 1999, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu, ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Livia Vasiluță, Timișoara, Editura de Vest.
- Zafiu, Rodica, 2013, „Mermeleală”, *Dilema veche*, X, nr. 515, p. 9.
- Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001.

Adrian CHIRCU
Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca